

Entitats que cuiden la mort per cuidar millor la vida

Darrerament, han aparegut i crescut algunes iniciatives de l'economia social i solidària que faciliten els serveis i processos que envolten la mort | El fet d'invisibilitzar la mort i relegar-la a l'esfera privada ha fet que s'hagi mercantilitzat i s'hagin generat desigualtats i violències

Un dels fotogrames del documental Viure la mort. | Papaia Produccions

Perquè és important tractar la mort amb una visió social i política, han aparegut i crescut algunes iniciatives que faciliten els serveis i processos que l'envolten. Aquests projectes solen anar acompanyats de divulgació i creació de recursos, en un àmbit on encara hi ha molt camí per recórrer.

Hi ha diverses entitats dins de l'economia social i solidària enfocades a la gestió de la mort i el dol amb consciència i de manera comunitària. Una d'elles és la cooperativa Recer: nascuda al Bages, ha començat a oferir els seus serveis aquest any 2024 i ja compta amb més de 6.000 persones sòcies i vinculades. Un dels seus objectius principals és oferir a les persones sòcies un enterrament digne amb un preu just. A part dels serveis derivats dels enterraments, la cooperativa també porta a terme tasques de sensibilització ciutadana al voltant de la mort i dels valors i possibilitats de l'economia social i solidària.

Una de les entitats amb qui col·labora és Som Provisionals, una associació sense ànim de lucre que treballa per construir una xarxa de suport per a cuidar el fet de morir amb amor i en comunitat. Per elles, cuidar l'etapa de morir potenciant l'autogestió i l'apoderament col·lectiu ajuda a viure amb més consciència i sobirania, tot construint alternatives a una indústria funerària i un sistema econòmic que mercantilitzen la vida a costa del benestar de les persones i de la Terra.

Tant Recer com Som Provisionals coincideixen en el fet que morir forma part de la vida. ?«La cultura occidental insisteix en la dicotomia vida-mort. Un allunyament, una dicotomia, una separació, és el que ens fa sentir alienes a la mort i fins i tot sentir que la mort és una enemiga, quan és absurd pensar que és enemic allò que forma part de la nostra natura fràgil i finita», explica Júlia Sánchez Cid, de Som Provisionals.

Recer i Som Provisionals organitzen activitats de sensibilització conjuntament. Foto: Recer

Per Genoveva Gorchs, de Recer, és important ?«pensar en la mort, perquè a tothom li tocarà algun dia, i el fet de pensar-hi dona sentit a la vida». Per ella, formar part de Recer ajuda a planificar i no viure d'esquena a la mort, així com a ?«participar activament en com vols que sigui el teu comiat». Alba Calvo Benet, de Som Provisionals, recalca el fet que la mort ?«també és un tabú en la vida. No en parlem amb la família, ni amb les amistats? No pensem la nostra pròpia mort, i quan arriba aquest moment és un moment de pànic». És per això que des de l'associació proposen un acompanyament a les persones en aquest moment «amb una presència serena», continua. Núria Puigdevall Salvans, també de Som Provisionals, explica que, amb la intenció de posar la mort al centre per cuidar la vida, l'entitat la fa visible ?«a través de xerrades, tallers i sensibilització en general».

D'estrena

Aquest diumenge 20 d'octubre es va estrenar el film *Viure la mort* a l'Auditori Agustí Soler i Mas de Navarcles, dins del Festival Clam. El documental, fet per cinc periodistes i realitzadores vinculades a La Directa en coproducció amb Papaia, explora quin espai té la mort al nostre entorn i quins límits condicionen els comiats i els dols. Amb una aproximació polifònica -des dels àmbits sanitari i social, el sector funerari i l'activisme-, *Viure la mort* posa sobre la taula els impactes d'haver invisibilitzat la mort, alhora que explora la possibilitat de recuperar-la de l'esfera privada i la mercantilització. La codirectora del documental Estel-la Marcos Faura, es preguntava com podia ser que la mort no fos un tema d'interès públic, ?«perquè ens toca a totes». Júlia Sánchez Cid, que també participa en el film, explicava que ?«no poder mirar de cara a la mort és no poder mirar de cara a res, és una manera de control social».

?«Partir de la vivència privada per tractar el tema de manera comunitària» és un dels objectius del documental, segons explica Anna Celma Melero, una de les codirectores. La també codirectora del film Núria Gebellí Guinjoan destaca que com que la mort és un tema ?«invisibilitzat i relegat a l'esfera privada», això fa que es mercantilitzi i es generin desigualtats i violències. El govern d'Aznar va liberalitzar el sector funerari el 1996 per reial decret, i des d'aquell moment les multinacionals n'han vist i han explotat les oportunitats de lucre del sector. A més, l'Estat en treu benefici aplicant el 21% d'IVA a tots els productes i serveis funeraris, percentatge que va pujar el govern de Mariano Rajoy l'any 2013 (abans era del 8%, com a servei bàsic i obligatori per llei que és).

Els valors de l'ESS

Les entitats que tracten la mort des de l'economia social i solidària (ESS) en ressalten els seus valors. Per exemple, les persones que formen part de Recer no són simplement clientes o inversores, sinó sòcies de ple dret que tenen un interès directe en el funcionament i l'èxit de la cooperativa. Això crea un vincle fort, ja que tothom comparteix la responsabilitat de prendre les decisions que afecten el futur col·lectiu. ?«A través de la participació activa, donem veu a tothom, fomentant la col·laboració i la cohesió, assegurant un compromís autèntic amb la nostra comunitat» segons el president de la cooperativa Toni Leal, mentre afegeix que ara, ?«més que mai, cal cuidar-nos en totes les esferes de la vida, i dins d'aquestes esferes de la vida hi ha la mort. A més a més, cooperativitzant i oferint els serveis com a entitat sense ànim de lucre, fugim de la mercantilització i capitalització».

Una de les característiques transversals dels diversos projectes és la seva intercooperació, tant en l'àmbit nacional com en el més local. Recer, que té la seu al pol cooperatiu l'Òrbita de Manresa, ha començat a col·laborar enguany amb el col·lectiu Capalafí de Manresa, nascut el 2023 per tractar l'envelliment i la mort dignes. En diverses jornades, també s'han portat a terme sessions conjuntes amb entitats del territori com ara PADES Manresa o el Servei de Dol de la Catalunya Central.

Funerals sostenibles

Una altra de les possibles vies de col·laboració de la cooperativa Recer, per exemple, es situa en l'ús de materials sostenibles en els funerals. Han fet alguna sessió conjunta amb l'empresa Ecofèretres, que produeix fèretres de cartó. El vímet o el cotó són dos materials més que es poden utilitzar per fer que els materials dels funerals siguin tan sostenibles com sigui possible. Per poder encaminar-se cap a uns funerals més sostenibles, en el cas dels fèretres de fusta, es pot tenir en compte l'origen de la fusta: si ha estat extreta de boscos propers gestionats de manera sostenible, que no han estat desforestats, ni sobreexplotats. Al reportatge sobre funerals sostenibles de la revista Opcions, s'hi explica que a més de les certificacions i la proximitat, també es pot valorar que com més naturals siguin els materials, menor serà també el seu impacte ambiental.

Al reportatge també s'hi explica que les cendres no són un problema ambiental, ja que de la combustió de la matèria orgànica del cos de la persona difunta i del fèretre ?«només en queden substàncies inorgàniques no combustibles, com sals minerals. Tots els metalls del fèretre o les possibles pròtesis s'extreuen de les cendres que s'entreguen a la família i es reciclen». A més, les substàncies tòxiques volàtils que es generen a la combustió haurien de quedar atrapades als filtres.

Segons la Fundació Terra, hi ha nou principis per a la celebració d'un ecofuneral o funeral sostenible, que van des de la reducció de residus, la reducció de components artificials no biodegradables, la incorporació de productes de proximitat, la reducció de productes químics tòxics, la reducció del consum d'energia no renovable, la incorporació de materials naturals certificats, la reducció d'emissions contaminants, la simplicitat i l'experiència. Aquests dos darrers principis s'expliquen en el fet de posar l'atenció en el que és significatiu, amb moderació en l'ús d'ornaments o decoracions i en mirar d'afavorir la vivència del dol des del sentiment de comunitat i de la mort com una part natural de la vida.

Un altre dels fotogrames de Viure la mort. Foto: Papaia Produccions

Tot i que encara no són legals a l'estat, hi ha altres formes que van més enllà dels enterraments o la incineració, com ara la cremació a l'aigua, que s'utilitzava tradicionalment en pobles nadius de Hawaii i darrerament s'ha tornat a legalitzar. En aquest procés, les màquines de cremació en aigua bomben un líquid alcalí calent al voltant del cos durant quatre a sis hores, accelerant exponencialment el procés natural de descomposició. Segons diferents estudis, l'energia que es consumeix és només del 10% comparat amb les incineracions més habituals. A més, un cop descompost el cos, només queden els ossos i els implants no orgànics. Després, els ossos s'assequen, es trituren i es tornen a la família i l'únic subproducte de la cremació a l'aigua és aigua estèril no tòxica que es pot reciclar en el subministrament d'aigua local.

La vivència del dol

Per combatre la mercantilització de morir, també s'ha de tenir en compte el procés del dol. Tornant al documental *Viure la mort*, Núria Gebellí va explicar en la seva preestrena que el procés de dol se sol associar a la vulnerabilitat: ?«potser necessitem parar, treballar menys o estar a prop dels nostres amics, però els ritmes productius que tenim no ens ho permeten». A Som Provisionals destaquen la importància de poder ritualitzar els comiats: ?«no tenir rituals o tenir-los imposats i que no siguin el que necessites és molt punyent i afecta a la salut emocional, mental i física. És un moment clau, cal aturar-nos per fer-ho com sentim que ha de ser», expliquen.

Un dels serveis de Som Provisionals és la creació i oferiment d'espais de suport mutu i acompanyaments, tant individuals com grupals: amb els grups de dol i acompanyament individual, amb els grups de dol a través de la dansa-moviment-teràpia i l'acompanyament a equips. Per altra banda, també disposen d'un servei de doula o acompanyament en el procés de morir, preparant i cuidant la mateixa mort i comiat, tenint en compte els tràmits i la planificació de les voluntats, la planificació del ritual de comiat i l'elecció dels serveis funeraris, l'organització del llegat, la tramitació de la sol·licitud de l'eutanàsia, així com la facilitació de sessions familiars per parlar sobre aquest procés. ?«No ens estem inventant res nou, a molts llocs ja es fa. El que és estrany és que ho hàgim perdut, que ho deleguem, que s'hagi convertit en un negoci, en un lucre», conclou Júlia Sánchez Cid.

Les diverses iniciatives també posen de manifest la necessitat de tenir més recursos al voltant de la mort. I referents. El Festival Vida al final de la vida compta amb el programa ?Shhht! NO Parlem de la Mort', d'activitats culturals de divulgació i conscienciació per desestigmatitzar i trencar el tabú a parlar de la mort. Tenen un espai obert al seu web on tothom pot participar explicant

Què és per tu una bona mort?.